

středků hromadné komunikace. Zdá se tedy, že nevyužitých témat zůstalo v zásobě ještě alespoň na jeden sborník, v němž by byla zřejmě podstatně více zastoupena tematika sociologická.

Pokud jde o výběr příspěvků, je v rámci zvoleného tematického zaměření dobře promyšlený, snad s výjimkou Jaurisova příspěvku v příloze. Co do přístupnosti laickým čtenářům, jimž je určen, má sborník charakter dosti různorodý: kromě vyložené popularizačních článků, jako je stať Králova nebo Kordova, obsahuje i celkem náročné práce, jako např. článek Samalíkův.

Michal Illner

Poznámka k dějinám československé sociologie

Naše současná sociologie se vyznačuje jedním zajímavým — i když ne nepochopitelným — rysem, totiž zvláštní pramenností, nebo jinak: zvláštní orientací na teoretické zdroje a podněty pro samostatné rozvíjení vlastního bádání. Vychází především z marxistického okruhu sociologického myšlení, a to jak z odkazu klasiků, tak i ze současných tendencí (v sociologii polské, sovětské apod.). Vedle toho — pomineme-li v této souvislosti vlastní empirickou základnu — se snaží intenzivně obsáhnout pozitivní přínosy současné sociologie západní. Na druhé straně je však poznamenána přerývem, který vznikl v jejích dějinách, přerývem mezi — metaforicky řečeno — „předúnorovou“ a „poúnorovou“ etapou v jejím vývoji. A v tomto smyslu, nebo lépe ve smyslu nedostatečného vědomí vlastní kontinuity, je naše současná sociologie „bez historie“. Není to však dáno nízkou úrovní sociologické práce v období před světovou válkou a těsně po ní; kořeny jsou jinde. V současném sociologickém povědomí hrají díla starší české sociologie malou úlohu — ať se jedná o práce teoretické nebo o metodologické přístupy a výsledky empirických výzkumů.

Zatímco se tedy již pracuje na vědeckém zpracování historie československé sociologie, její skutečné dějiny, realita historické kontinuity sociologického myšlení se — optimisticky řečeno — teprve začíná vytvářet. A situace je navíc komplikována tím, že díla starších českých sociologů je uměle antikvováno, protože až na výjimky zůstává „zapadlé“ (i když by nebylo bez zajímavosti porovnat obtíže při shánění děl současných západních sociologů a děl z české sociologické minulosti), a nadto je v daném kontextu (z hlediska bezprostřední aktuálnosti) v jistém smyslu málo atraktivní. Tedy málo atraktivní pouze relativně, neboť se jednak mlčky předpokládá, že současná epocha vyžaduje k svému pochopení nanejvýš současný teoretický aparát (což je do určité míry pravda, kterou však nelze radikálně absolutizovat s poukazem na industriální nebo socialistickou specifiku naší současnosti) a že

výsledky starší „práce“ jsou buď implicitně obsaženy nebo překonány v současných sociologických koncepcích. Oba důvody možno akceptovat a chovat se podle nich, ale s nebezpečím, že za čas budou objevována díla, která v předešlém období mohla být v mnohém konstruktivním přínosem nebo i vodítkem. (Za zmínku stojí v této souvislosti např. strukturálně funkcionalistické východisko A. I. Bláhy a J. L. Fischera, které je alespoň v tomto směru současným tendencím plně adekvátní.)

Z uvedených hledisek je jistě zajímavé sledovat snahu o navázání myšlenkové kontinuity v naší sociologii. A nelze se divit, že velký podíl na tomto poli připadá skupině brněnských sociologů, neboť právě Brno se hrálo v české sociologii v mnoha směrech významnou progresivní roli. Nedávno vydaný sborník referátů a diskusních příspěvků o *Brněnské sociologické škole*, výsledek veřejného zasedání katedry sociologie UJEP v minulém roce (vydáno jako rukopis Městského výboru socialistické akademie), je vhodným podkladem pro několik poznámek k této činnosti.

Prvním krokem při sledování určitého úseku dějin sociologie je jistě základní deskripce vědecké aktivity, již se vyznačovali jednotlivci či skupiny — v uvedeném případě brněnští sociologové — a její lokalizace v širším myšlenkovém kontextu sociologie národní i světové. Avšak v další etapě se již vyskytují určité obtíže, převážně metodologického charakteru, jimž se nevyhnuli ani autoři sborníku. Problém vyvolává již samo pojetí „brněnské sociologie“ jako *školy*. Vyjde-li se totiž z modelu „učitel—žák“, pak hrozí, že převáží charakteristika „brněnské sociologické školy“ jako školy prof. I. A. Bláhy; naopak podtrhování kritéria teoretické spřízněnosti nedovoluje bez důkladné předchozí analýzy vědecké metody, noetických východisek, poměru k hodnocení v sociologii atd. určit ani povahu vazby mezi nejvýznamnějšími postavami navzájem (tj. mezi I. A. Bláhou, J. L. Fischerem a E. Chalupným), ani míru jejich vědeckého vlivu na žáky a spolupracovníky. Také jiná východiska, opřena o kritéria institucionální jednotnosti (integrující úloha Sociologické revue), generační spřízněnosti a následnosti apod. mohou zklamat, neboť — jak dokazuje mj. pojem „mnohovrstevnatosti“ (M. Hájek) — může dojít až k šetření a vymizení specifika vědecké školy, která, jak se domnívám, je vázána jednak na časoprostorovou lokalizaci, jednak na shodu teoretických východisek a tendencí ve vědecké aktivitě.

V této souvislosti se vynořuje jiný problém, totiž problém koncepční povahy přístupu k dějinám sociologie. V uvedeném případě jde o poněkud zúžené hledisko — o metodologický přístup k dějinám jedné „školy“. Ve sborníku se objevily v podstatě tři přístupy: první vychází z postulátu analýzy komplexu díla z aspektu jeho metody, která — jak uvedla J. Obrdlíková — zahrnuje „metateorii“, tj. filosofické základy sociologie, dále problém výzkumné práce a principy výkladu společenských jevů a která je tudíž